

Miika Kajanus

Sosiaalista kestävyyttä ja innovaatioita metsäsuunnitteluun

Metsäsuunnittelu mukaillee yhteiskunnan tarpeita

Metsäsuunnittelu kuuluu suunnittelutieteiden ryhmään, jossa etsitään keinoja painottuen kulloinkin siihen, mikä katsotaan yhteiskunnan kehittymisen kannalta olevan eniten niukka tekijä. Tässä mielessä Suomen metsien käytön historia voidaan jakaa kolmeen jaksoon: ”suruttoman käytön”-, ”puulla parempiin päiviin”- ja ”ympäristönäkökohtien”-jaksoon. 1800-luvulla metsien käyttö oli surutonta: rannikolla sahattiin lautoja, sisämaassa kaadettiin kaskia ja Pohjanmaalla poltettiin tervaa – metsävarat eivät olleet niukat eikä näin ollen ollut tarvetta myöskään suunnitella niiden käyttöä. Laajamittaisen metsäteollisuuden syntyminen sai aikaan pelon puun loppumisesta ja halun tehostaa metsien hoitoa. Syntyi tarve metsätalouden järjestelylle eli metsäsuunnittelulle, jonka tavoitteena oli yhtäältä lisätä metsien tuottavuutta ja toisaalta varmistaa metsien käytön kestävyys. 1970-kuvun puolivälissä öljyn maailmanmarkkinahinnan äkillinen nousu katkaisi yleisen luottamuksen jatkuvaan ja yhä lisääntyvään hyvinvointiin. Energialähteiden rajallisuus ja luonnon saastuminen koettiin konkreettisena, jokaista kansalaista koskettavana ongelmana. Se käynnisti uuden aikakauden myös metsien käytön suunnittelussa: tehometsätalouden leimaama kausi päättyi ja ympäristönäkökohtien huomioonottamisen aikakausi alkoi. Puuntuotannon ohella myös muita metsänkäytön tavoitteita piti pystyä ottamaan hu-

mioon. Metsäsuunnittelun tehtäväksi tuli optimoida puuntuotannon lisäksi myös metsien muu tuotanto sekä ympäristönäkökohdat.

Sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät mukaan metsäsuunnitteluun

Yhteiskunta, maaseutu ja metsä osana maaseutua on muuttunut Suomessakin. Yksityisten metsänomistajien omistamien metsälöiden keskipinta-ala on pienentynyt, muiden kuin maanviljelijöiden ja muualla asuvien suhteellinen osuus on kasvanut, jotkut metsänomistajat ovat tulleet vähemmän riippuvaisiksi metsätuloista, kun taas toiset ovat tulleet niistä enemmän riippuvaisiksi, puutavaralajien kysynnässä on tapahtunut muutoksia, metsäverotus muuttunut, uusia intressiryhmiä tullut metsätalouteen esim. sertifiointin ja luonnon suojelun kautta, metsälait ovat uudistuneet ja metsäpolitiikalle tullut uusia tavoitteita. Euroopan yhdentyminen ja globalisaatio sekä tekniikan kehittyminen ovat myös tuoneet muutoksia tullessaan. Maaseutu elää omaa murroskauttaan; maatilojen lukumäärä vähenee; väestöä muuttaa kasvukeskuksiin, maaseutualueita vaivaa työttömyys ja syrjäytyminen.

On alettu puhua sosiaalisten ja kulttuuristen tekijöiden integroimisesta metsien käytön suunnitteluun. Keskustelu on saanut alkunsa luonnonkansojen oikeudesta harjoittaa omaa perinteistä elämäntapaansa ja kulttuuriaan alueen metsissä. Trooppisten

maiden esimerkkien jälkeen sosiaalisista ja kulttuurista tekijöistä on alettu kantaa huolta myös pohjoisen kehittyneissä maissa, joissa lähtökohta ja tilanne ovat hyvinkin toisenlaisia. Sosiaalisesti kestävä kehityksen tavoitteena on ihmisten aineellinen ja aineeton hyvinvointi ja tyytyväisyys. Keskeistä siinä ovat oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo, dynaamisuus, mahdollisuus osallistua päätöksentekoon, metsää koskevien oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino, työllisyys, sekä innovaatiot, joiden avulla pystytään tarttumaan uusiin mahdollisuuksiin ja myöskin luomaan niitä.

Metsätalouden sosiaalinen kestävyys on perinteisesti mielletty työllistävyyteen ja virkistyskäyttöön. Kansallinen metsäohjelma Suomessa linjaa seuraavasti: ”Sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden tavoitteena on kestävä kehityksen haasteiden kohtaaminen entistä paremmin tiedoin ja taidoin ja kansalaisten hyvinvointi turvaten, esim. vahvistamalla perhemetsätalouden toimintaedellytyksiä, hidastamalla työpaikkojen vähenemistä maaseudulla ja tukemalla uusien työpaikkojen syntymistä puuteollisuuden jatkojalostuksessa, muussa pk-yritystoiminnassa ja energiantuotannossa, ja sovittamalla metsätaloutta yhteen perinteisten käyttömuotojen, kuten metsästyksen, keräilyn, ulkoilun ja porotalouden kanssa”. Perhemetsätalous, metsien monikäyttö ja jokamiehen oikeus ovat olleet sosiaalisesti kestävä metsätalouden tunnusmerkkejä Suomessa. Metsien hyödyntämisen tapojen monipuolistuminen, metsiin perustuvan kulttuurielämän kukoistus, lainsäädäntöön kirjatut sosiaalisen kestävyuden edistämismallit, luonto- ja kulttuurimatkailuun sekä niin sanottuun ”uuteen talouteen” kohdistuvat kasvuodotukset, sekä tutkimuksen kautta kehittyvät sosiaalisen kestävyuden arviointi- ja suunnittelumenetelmät asettavat paineita myös käytännön metsäsuunnittelun kehittämiseen.

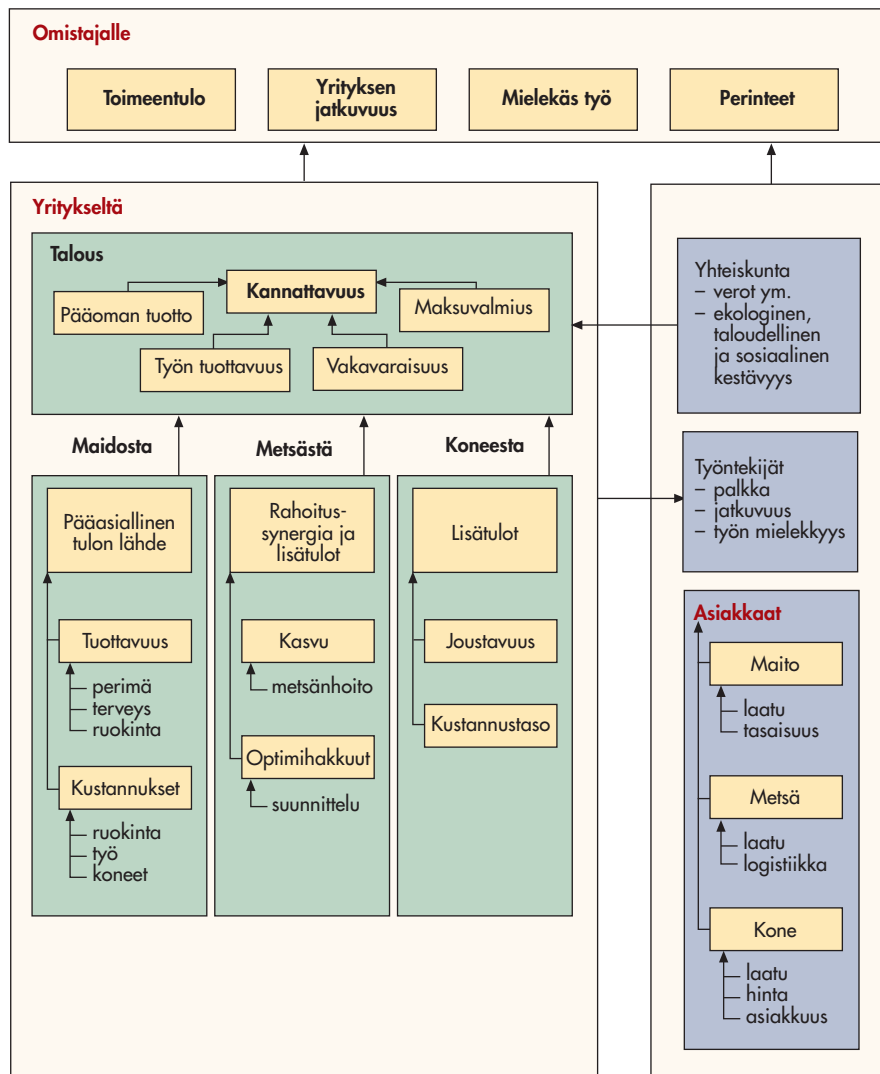
Maaseudun kehittämiseen pyritään pitkälti yrittäjyyden keinoin. Metsävarat nähdään yhtenä olemassa olevana resurssina, joita maaseutuyrittäjyydellä voidaan hyödyntää. Adam Smith’n aikaan tuotanto saatiin tuotannontekijöitä eli työtä, pääomaa ja maata yhdistämällä. Perinteisesti tuotanto on selitetty näiden kolmen tekijän avulla ja suunnittelun yhtenä tehtävänä on ollut hakea optimaalista tuotannontekijöiden yhdistelmää. Nykyisin uskotaan yleisesti Schumpeterin ajatteluun, jossa yhteiskunnan kehity-

tyminen perustuu yrittäjyyteen ja yrittäjien kykyyn innovoida eli tuottaa uudistuksia tuotteisiin, tuotantoon tai muuhun yrittämiseen vaikuttavaan tekijään. Yhteiskunnan kehittymisen niukaksi tekijäksi onkin perinteisten tuotannontekijöiden sijasta tullut innovaatiot ja luovuus. Muutosta korostaa myös se, että tieto muodostaa yhä keskeisemmän osan tämän päivän tuotteita. Nykyisen strategia-ajattelun mukaan yrityksen kestävä kilpailukyky voi perustua vain innovaatioihin, yrityksen kykyyn oppia ja tehdä uusia innovaatioita, joita kilpailijoiden on hyvin vaikea jäljitellä. Myös maaseudun kehittäminen perustuu yksittäisten yrittäjien aloitteellisuuteen ja luovuuteen hyödyntää olemassa olevia voimavaroja. On turha kuvitella että mistään ulkopuolelta, EU:sta tai mistään muualtakaan, tulisi sellaisia resursseja, joihin kehityksen voisi perustaa. Yksittäisten ihmisten aloitteellisuus ja kyky innovoida on se niukkuustekijä, johon tämän päivän suunnittelutieteiden tulisi paneutua.

Arvot, strategiat ja innovaatiot

Seuraavassa esitellään tarkemmin strategia ja innovaatiomalli yrittäjämäiselle metsänomistajalle metsäsuunnittelun tieteenalaan kuuluvan väitöskirjan perusteella. Tutkimus koostui metsänomistajien strategista päätöksentekoa ja käyttäytymistä selvittävästä kyselystä, tilatason puuntuotantomahdollisuuksien ennustemallista, mallista innovatiivisten strategioiden luomiseen ja valintaan sekä sovellusesimerkistä. Tutkimuksen päätulokset voidaan tiivistää seuraavasti. I) metsänomistajien päätöksenteossa löytyi sama logiikka, joka on yleisen strategisen suunnittelun taustalla. Tietämättään metsänomistajat olivat hakeneet omissa harkinnassaan samantapaisia ratkaisuja, joita strategiatutkimuksen kehittämät mallit suosivat. II) arvot ja tavoitteet tulee ottaa ohjaamaan koko päätöksentekoprosessia. III) tutkimuksessa kehitetyssä strategisen suunnittelun mallissa oli keskeisintä neljän askeleen malli luovaan ideointiin, joka integroitiin yrityksen strategiseen suunnitteluprosessiin.

Erilaisten arvojen huomioon ottaminen korostuu maaseutuyrittämisessä, mm. sosiaalisten, kulttuuristen arvojen sekä maisema- ja ympäristötekijöiden, maan omistukseen ja luontoon liittyvien ar-

Kuva 1. Erään maaseutuyrityksen tavoite-keinohierarkia, jossa ylinnä on yrittäjien arvo-tavoitteet yritystään koskien.

vojen johdosta. Näitä arvoja ei pidä sivuuttaa metsäsuunnittelussakaan, vaan metsänomistajan arvot on otettava suunnittelua ja päätöksentekoa ohjaavaksi tekijäksi nykyistä syvällisemmin. Arvolähtöinen ajattelu tarjoaa hyvän ja yksinkertaisen menettelytavan arvojen ja tavoitteiden kytkemiseen metsäsuunnitteluun ja päätöksentekoon. Kuvassa 1 esitetään tutkimuksen esimerkiyrityksen tavoite-keinohierarkia, jossa ylinnä on yrittäjien arvo-tavoitteet yritystään koskien.

Yksityismetsätaloudessa tarvitaan muiden suunnitteluotteiden lisäksi yrittäjämäistä strategista suunnittelua, joka edistää luovia ratkaisuja ja innovaatioita ja joissa haetaan ratkaisuja myös perinteisten tuotantonäkökohtien ulkopuolelta. Tutkimuksessa kehitetty luovan ideoinnin – prosessi toteutetaan neljässä vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa etsitään arvoista ja tavoitteista lähtien, sitten toimintaympäristön keskeisimmistä tekijöistä lähtien. Kolmannessa vaiheessa tutkitaan systemaattisesti yrityksen keskittämisen ja

hajauttamisen linjaratkaisut ja neljännessä vaiheessa yhdistellään kaikkia edellisiä ja pyritään löytämään keinoja / strategioita kaikkien näkökohtien yhteensovittamiseen. Luovan ideointiprosessin läpikäynti opettaa strategista näkemystä yrittämisen kokonaisuudesta ja tarjoaa uusia näkökulmia ratkaisujen pohjaksi.

”Voiko kulttuuri toimia maaseutumatkailun menestystekijänä?”

Kulttuuri on hyvin laaja käsite. Kulttuuri voi tarkoittaa tietyn ajanjakson rajaamaa ihmisyhteisöä tai yhteisön jakamia uskomuksia ja tapoja; kulttuurin käsite sisältää taiteet eri muotoineen. Kulttuuri sanoo käytetään joskus myös tarkoittaessa kasvillisuutta, satoa, maisemaa tai tiettyä osaa luonnosta. Kulttuuria ovat sekä toiminta että toiminnan tulos. Kulttuurilla on suuri merkitys myös metsätaloutta sivuavissa elinkeinoissa; matkailuelinkeino on hyödyntänyt kulttuuria ja perinnettä suoraan tuotteena tai tuotteen osana. Kulttuuri vaikuttaa keskeisesti myös suunnitteluun ja päätöksentekoon. Se näkyy tapana ajatella ja toimia. Tietoisuus omasta taustasta ja kulttuurista on vahva perusta monissa päätöksenteon tilanteissa. Kulttuuri voi toimia luovuuden ja innovaatioiden lähteenä samaan tapaan kuin taiteissa. On useita yritys esimerkkejä, joissa liiketoiminnan menestys perustuu kulttuurisiin menestystekijöihin.

Matkailu on yksi suurimpia ja edelleen nopeimmin kasvavia teollisuuden aloja maailmassa. Matkailijat ovat kiinnostuneita paikallisesta kulttuurista ja perinteistä. Matkailu onkin nähty lupaavana ratkaisuna taloudellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin monilla maaseutualueilla. Samaan aikaan on kuitenkin lukuisia esimerkkejä epäonnistuneista kulttuurimatkailuinvestoinneista sekä sosiaalisesti kestävästä kehityksestä. Agriculture and Art -projektissa haastateltiin suomalaisia, saksalaisia ja englantilaisia matkailuelinkeinon, kulttuurin ja maaseudun kehittämisen asiantuntijoita. Haastattelujen analysoinnissa hyödynnettiin arvolähtöistä ajattelua ja A'WOT -analyysimenetelmää. Kaikkien maiden haastatteluryhmät näkivät kulttuurin tärkeänä maaseudun elinvoimaisuuden lähteenä. Suomalainen ryhmä painotti kulttuuri-investointeja suoraan

matkailutuotteita ja -tuloja tuottavana toimintona englantilaisen ryhmän painottaessa kulttuuri-investointeja keinona maaseudun sopeutumisessa uuteen talouteen. Saksalainen ryhmä painotti kulttuuri-investointeja keinona vahvistaa paikallista kulttuuria itseisarvona. Asiantuntijat olivat yksimielisiä siitä, että teennäistä kulttuuria hyödyntävien investointien sijaan kannattaa investoida paikallisen kulttuurin vahvistamiseen. Näin saavutetaan luontainen kasvualusta kulttuuriperusteisille innovaatioille sosiaalisesti kestäväällä tavalla.

Päätelmiä

Metsäsuunnittelun yleisessä kehityksessä sosiaalisten näkökohtien huomioinnon merkitys luontevaa laajennusta puuntuotanto- ja ympäristötekijöiden lisäksi. Ihmisen tarpeisiinhan metsäsuunnittelua tehdään; ja metsätalouden sosiaalisessa kestävydessä on olennaista, että metsät tuottavat hyötyä ja mielihyvää monenlaisille erilaisille ihmisille. Suomalainen perhemetsätalous, jokamiehen oikeus ja metsien monikäyttö antavat hyvän pohjan sosiaalisesti kestävänsä metsätalouden kehittämiseen. Käytännön metsäsuunnittelu tarvitsee tutkimuksen tuottamaa tietoa suunnitteluun ja seurantaan soveltuvista kriteereistä ja indikaattoreista.

Avaimena sosiaalisten näkökohtien huomioinnissa on metsien käyttöön liittyvien arvojen ja tavoitteiden selvittäminen entistä paremmin. Tämä korostuu erityisesti maaseutuyrittämisessä. Erilaisia arvoja ei pidä sivuuttaa metsäsuunnittelussakaan, vaan metsänomistajan arvot on otettava suunnittelua ja päätöksentekoa ohjaavaksi tekijäksi nykyistä syvällisemmin. Jo tavoitteiden kirjaaminen osaksi metsäsuunnitelmaa olisi askel nykykäytännöstä eteenpäin.

Tuloa tuottavat uudistukset, tuote-, palvelu- ja prosessi-innovaatiot, ovat avain maaseudun elinvoimaisuuden kestävässä kehittämisessä. Metsätiloilla piilossa olevan kulttuuriperinteen hyödyntämistä ei ole tutkimuksen keinoin selvitetty. Kaivataan perustutkimusta, joka avaisi uusia näkymiä ja strategioita. Suomalainen metsien monikäyttöperinne on hyvä kivijalka, mutta metsätiloilla on myös muita mahdollisuuksia: esimerkiksi aineettoman vaihdon alalla, ei-materiaalisten hyödykkeiden kaupassa tulee

tapahtumaan paljon. Kulttuuri voi olla toiminnan malli tai myyntituote, kuten esimerkit laajassa keskieuropalaisessa selvityksessä osoittavat. Olisiko nyt aika ottaa innovaatioiden tuottaminen yhdeksi metsäsuunnittelun uudeksi tehtäväksi?

Kirjallisuutta

- Kajanus, M. 2001. Strategy and innovation model for the entrepreneurial forest owner. Joensuun yliopisto, metsätieteellinen tiedekunta. Väitöskirja.
- 2001. Local culture as a strength of rural tourism – expert interview analysis in Finland, Germany and Britain. Working paper presented at Grass Roots Conference at 23–27.10.2001.
- Kangas, J. & Kokko, A. (toim.). 2001. Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800. 366 s.
- Keeney, R. 1992. Value-focused thinking: a path to creative decision-making. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts. 400 s.
- Mantau, U., Merlo, M., Sekot, W. & Welcker, B. 2001. Recreational and environmental markets for forest enterprises. A new approach towards marketability of public goods. CABI Publishing. 517 s.

■ MMT Miika Kajanus, Pohjois-Savon ammattikorkeakoulu.
Sähköposti miika.kajanus@pspt.fi